

Morawiecki, Lesław

Propagandowe aspekty mennictwa 43 r. p.n.e. : (emisje Gajusza i Marka Antoniusza)

Studia Archeologiczne 3, 99-118

1982

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lesław Morawiecki
Uniwersytet Jagielloński

PROPAGANDOWE ASPEKTY MENNICTWA 43 r. p.n.e.
(EMISJE GAJUSZA I MARKA ANTONIUSZA)

Śmierć Cezara stanowi istotną cezurę w politycznych dziejach państwa rzymskiego i dlatego opracowania mennictwa Cezara z 44 r. p.n.e. są liczne i niesłychanie drobiazgowe¹. Emisje lat następnych zostały omówione jedynie w całościowych opracowaniach mennictwa republiki rzymskiej (jedynie rok 42 p.n.e. został opracowany w formie monografii poświęconej rozwojowi ikonografii monetarnej Antoniusza, Oktawiana i Lepidusa)² i nadal wymagają bardziej szczegółowej analizy³. Dotyczy to zwłaszcza ich aspektu ideologiczno-propagandowego, bowiem dzięki nowym pracom o charakterze prosopograficznym, jak i analizie skarbów udało się w wielu wypadkach ustalić w sposób przekonujący chronologię następstw emisji monetarnych⁴.

Mennictwo 43 r. p.n.e. zasługuje na szczególne zainteresowanie badaczy ze względu na rolę monet w procesie poznania mechanizmów, jakie doprowadziły do zawarcia II triumviratu. Wybuch wojny

¹ Por. bibliografię w: D.Mannsperger, ROM.ET AVG. Die Selbstdarstellung des Kaisertums in der römischen Reichsprägung, Aufstieg und Niedergang der römischen Welt, II/1, Berlin - New York 1974, s.984. Ponadto z ważniejszych prac opublikowanych po 1974 r. należy odnotować: A.Alföldi, Caesar in 44 v.Chr., Bonn 1974. W swoim zestawieniu D.Mannsperger nie uwzględnił pracy A.Alföldi, I denari dell' anno 44 A.C., Rivista Italiana di Numismatica, vol.XX-LXXIV, 1972, s.87-91.

² Por. Th. V. Buttrey, The Triumviral Portrait Gold of the Quattuorviri Monetales of 42 B.C., NNM 137, New York 1956.

³ Należą tu zwłaszcza katalogi: E.A.Sydenham, The Coinage of the Eoman Republic, London 1952; M.Crawford, Roman Republican Coinage, t. I, II Cambridge 1974.

⁴ Por. T.R.S.Broughton, The magistrates of the Roman Republic, t.1-2, New York 1951-1952, oraz Supplement, New York 1960; L.R. Taylor, The Voting Districts of the Roman Republic, Rome 1960; M. Crawford, Roman Republican Coin Hoards, London 1969.

domowej mającej zadecydować o charakterze państwa rzymskiego spowodował duże ożywienie działalności propagandowej i oddziaływanie ideologicznego w ogóle. Powód tego był prosty. O ile w czasie poprzedniej wojny domowej istniały właściwie tylko dwa stronnictwa - cezariańskie i pompejańskie, to w 43 r. p.n.e. prawie każdy dysponujący siłą militarną miał własną koncepcję władzy. Poprzednie polityczne powiązania zupełnie już przestały się liczyć. Najlepszym tego przykładem była osoba Oktawiana, który wyruszył przeciwko najbliższemu współpracownikowi swojego ojca, Markowi Antoniuszowi, by uwolnić z obłączenia Decimusa Brutusa, jednego z morderców Cezara. Plankus, Polio i Lepidus, chociaż związani niegdyś z Cezarem, zdawali się ulegać wpływowi senatu. Sam senat z kolei również był podzielony na kilka frakcji. Rozłam ten obudził nadzieje zwłaszcza Sextusa Pompejusza, który na nowo zreorganizował zwolenników stronnictwa pompejańskiego.

Na tym etapie różnorodność stanowisk prawie wykluczała możliwość pokojowego rozwiązania konfliktu, dlatego o pozycji polityków miała zadecydować wojna. Ponieważ zaś jej wynik zależał przede wszystkim od żołnierzy, wszyscy czynili więc wszystko, aby ich dla siebie pozyskać. W tym celu rozwinięto silnie propagandę polityczną skierowaną do żołnierzy, a zwłaszcza weteranów Cezara. Szerzono ją nie tylko za pomocą form tradycyjnych, jakimi były rozmaite pisma ulotne, pamflety polityczne, listy czy odezwy. W akcję tę włączono, po raz pierwszy na tak dużą skalę również emisje monetarne. Ilustrują one poczynania propagandowe wszystkich liczących się w tym sporze stron. Monety wybijali bowiem Marek Antoniusz i jego brat Gajusz, Oktawian, Lepidus, Marek Brutus i C. Kasjusz, a także quattuorviri monetales działający z ramienia senatu. Prezentują one przede wszystkim dzieje walki ideologicznej o pozyskanie wojska. Jak nigdy dotąd wzrosła bowiem rola armii w życiu politycznym Rzymu. Wobec braku partii politycznych, we współczesnym tego słowa znaczeniu, jedynie armia mogła odegrać rolę skonsolidowanej organizacji politycznej⁵. Brak poparcia ze strony żołnierzy oznaczał całkowite wyeliminowanie z dalszych starań o władzę. Pozyskanie ich było więc koniecznością, której żadna ze stron nie mogła zaniedbać, zwłaszcza ze względu na istnienie oddziałów o niezdecydowanej jeszcze orientacji politycznej.

---

⁵ S.Utczenko, Kryzys i upadek Republiki w starożytnym Rzymie, Warszawa 1973, s. 293.

Zawarcie II triumviratu zupełnie zmieniło charakter dotychczasowej propagandy. Została ona skierowana do innych adresatów, wykształcając nowe formy działania. W 43 r. p.n.e. nastąpiła polaryzacja ugrupowań politycznych. Wobec istnienia już tylko dwóch zasadniczych stronnictw - cezariańskiego i republikańskiego, propaganda obliczona na pozyskanie przeciwnika lub elementów niezdecydowanych straciła na znaczeniu. Zwróciła się raczej ku działalności mającej na celu konsolidację stronnictwa oraz uzasadnienie jego władzy. Efektem tego była zawziętość, z jaką obie strony walczyły pod Filipi.

Monety 43 r. p.n.e. są więc bardzo istotne dla odtworzenia pierwszego etapu walki wojny domowej, jaka wybuchła w Rzymie po śmierci Cezara. Ich rola i znaczenie wymagają jednak ze względu na skomplikowaną sytuację polityczną dokładniejszego omówienia.

Emisje monetarne Gajusza Antoniusza

Gajusz Antoniusz był bratem Marka, przez niego też został wyznaczony namiestnikiem Macedonii⁶. Tej nominacji nadała moc prawną uchwała senatu z 28 listopada 44 r. p.n.e.⁷ Gajusz Antoniusz, wraz z nielicznymi oddziałami wojska przybył do wyznaczonej mu prowincji na samym początku stycznia 43 r. p.n.e.⁸ Wylądował na wybrzeżu illiryjskim, prawdopodobnie w Apollonii, i pozostał na tym terenie mimo nowej uchwały senatu z 20 grudnia 44 r. p.n.e., która odwoływała go do Rzymu⁹.

Jego przeciwnikiem był Marek Brutus, który przybywszy wcześniej do Aten¹⁰, dzięki pieniądзом i osobistym kontaktom, zgromadził znaczne siły¹¹. Dysponował bowiem nie tylko oddziałami wete-

⁶ Cic.Phil.VII, 1,3. M.Antonius Macedoniam suam vocat...

⁷ W.Sternkopf, Die Verteilung der Römischen Provinzen vor dem Mutinesischen Kriege, Hermes 47, 1912, s. 401.

⁸ R.Syme, The Roman Revolution, Oxford 1952, s. 171.

⁹ Por.Cic.Phil.VII,1,3; Phil.X,5,10.

¹⁰ App.IV, 57, 247.

¹¹ Cic.Phil.XI,12,27. Brutus in Macedoniam legiones conscripsit novas, exceptit veteres... por.App.III,63 pisze o pozyskaniu składów ze sprzętem żeglarskim. O przygotowaniach i kampanii Brutusa W macedonii por. H.Botermann, Die Soldaten und die römische Politik in der Zeit von Caesars Tod bis zur Begründung des zweiten Triumvirats, München 1968, s.84-96.

ranów czy też nowo zaciągniętych legionów,¹² lecz również wojskami rzeczypospolitej stacjonującymi w Macedonii. Było to wynikiem pozyskania zarządcy prowincji Kwintusa Hortensjusza i jego wojska¹³. Gdy Gajusz Antoniusz wylądował w Illirii, na stronę Brutusa przeszedł również P. Watinius, który otworzył przed nim bramy Dyrrachium przekazując jednocześnie swoje... volentes legiones...¹⁴

Prawdopodobnie w Dyrrachium przebywał wcześniej Gajusz Antoniusz, ponieważ wiemy dzięki Plutarchowi, że Brutus mimo ciężkiej zimy i trudności z zaopatrzeniem wyruszył śladem Gajusza z Dyrrachium do Apollonii¹⁵. Obległ, czy też zamierzał przystąpić do oblężenia Gajusza w tym mieście¹⁶, jednakże Gajusz, wobec niepewnej postawy mieszkańców Apollonii, jak i swoich oddziałów, udał się na południe, do leżącego w Epirze miasta Buthrotum. Niebawem Gajusz doznał kolejnej porażki pod Byllis i w niedługim czasie potem został wzięty przez Marka Brutusa do niewoli¹⁷. Nieco inaczej przedstawił przebieg wypadków Kasjusz Dion, według którego C. Antoniusz dostał się do niewoli w Apollonii na skutek zdrady swoich żołnierzy¹⁸. Jednakże pierwsza wersja wydaje się bardziej wiarygodna dzięki świadectwu Liwiusza, który miejsce poddania się Gajusza umiejscawia w Epirze¹⁹. Apollonia natomiast leży w Illirii.

Pewne niejasności, powstałe przy opisywaniu tej kampanii, nie są jednak w stanie przesłonić faktu, że Marek Brutus swoje zwycięstwo nad Gajuszem Antoniuszem odniósł przede wszystkim dzięki zdradzie żołnierzy. Była ona spowodowana niewłaściwie przeprowadzoną akcją propagandową Gajusza, której główne założenia możemy spróbować odtworzyć na podstawie interpretacji jego emisji monetarnych.

---

¹² App. III, 79, 324.

¹³ Cic. Phil. X, 5, 11; X, 11, 24; Plut. Brut. 25.

¹⁴ Vell. 2, 69, 3; por. App. IV, 75.

¹⁵ Plut. Quest. con. 6, 8, 2, por. Plut. Brut. 25.

¹⁶ Cic. ad Brut. I, 2, 2.

¹⁷ Plut. Brut. 26. Tak odtwarza przebieg wypadków V. Garthausen, Augustus und seine Zeit, I/1, Leipzig 1891, s. 161.

¹⁸ Cass. Dio XL VII, 21.

¹⁹ Liv. epit. 118.

Prawdopodobnie na samym początku stycznia 43 r., jako swoistą odpowiedź na grudniową decyzję senatu, Gajusz Antoniusz zaczął wybijać denary, które miały podkreślić prawny charakter jego władzy. Na awersie denarów widnieje głowa kobiety w kausia zwrócona w prawo. Prawdopodobnie jest to personifikacja prowincji Macedonii, chociaż określa się ją również jako Geniusza Macedonii²⁰. Legenda awersu ukazuje tytuły: C.ANTONIVS M.F.PRO.COS. Na rewersie natomiast znajdują się dwa simpula i securis, poniżej których widnieje legenda: PONTIFEX²¹. Zaznacza on władzę Gajusza tym razem w sferze religijnej. I symbole rewersu, i legenda są bowiem aluzją do przynależności Gajusza do collegium pontificum.

Emisja ta była niewielka²². Wynika to zarówno z krótkiego czasu emitowania, jak i prowizorycznych warunków produkcji²³. Terminus post quem stanowi pojawienie się G. Antoniusza w Macedonii, a więc początek stycznia 43 r. p.n.e. Natomiast terminus ante quem wyznacza dzień 20 marca, ponieważ wtedy to Cicerero wygłosił XIII Filipikę, w której użył w stosunku do Gajusza Antoniusza określenia... bis captus...²⁴. Ponieważ pierwszy raz Gajusz dostał się do niewoli w czasie wojny Cezara z Pompejuszem, druga niewola odnosi się z pewnością do wydarzeń 43 r. p.n.e.²⁵

Dyskusyjne jest również miejsce wybicia monet Gajusza. Crawford sądzi, że była to mennica ruchoma związana z ruchami wojsk Gajusza. Inni badacze umiejscawiają tę mennicę w Apollonii²⁶. Praw-

---

²⁰ Por. Sydenham, op. cit., s.201, nr 1286; H.Zehnacker, Moneta. Recherches sur l'organisation et l'art des émissions monétaire de la République romaine, Bibliothèque les Ecoles Français d'Athènes et de Rome, t. 222, Paris-Rome, 1973, t.II, s.764.

²¹ Crawford, nr 484/1.

²² Świadczy o tym również niewielka liczba odmian wyłącznie stylistycznych, por. A.Banti, L.Simonetti, Corpus Nummorum Romanorum, Firenze 1973, t.II, s. 135 (cyt. jako CNR).

²³ Teoretyczny okres emitowanie monet Gajusza - trzy i pół miesiąca - w praktyce powinien być ograniczony przynajmniej do dwóch.

²⁴ Cic.Phil.XIII,14,30. CNR t.II, s.135 dość nieoczekiwanie datuje pojawienie się emisji Gajusza na rok 47 p.n.e.

²⁵ Suet. Caes.36; por. Garthausen, op. cit., I/1, s.161.

²⁶ H.Mattingly, Notes on Late Republican Coinage, NC 1963, s. 54.

dopodobnie mają słuszość, bowiem było to jedyne większe miasto, które znajdowało się w rękach G. Antoniusza przez dłuższy czas. Ponadto w Apollonii istniała pewna tradycja mennicza, jako że w 49 r. p.n.e. Pompejusz wybijał tutaj swoje monety. Wiemy zaś o tym z całą pewnością dzięki wzmiance w liście Cicerona²⁷.

Celem emisji Gajusza było ukazanie legalności jego pozycji. Dlatego powoływał się on na prerogatywy płynące z władzy prokonsula, jak i autorytet członka kolegium kapłańskiego. Jednakże ten kierunek oddziaływania propagandowego nie mógł przynieść Gajuszowi oczekiwanych rezultatów ze względu na niekonsekwentną argumentację.

Zamęt panujący po śmierci Cezara spowodował zupełny chaos w pojmowaniu "legalności" i "nielegalności" władzy. Pogłębiły go jeszcze sprzeczne decyzje samego senatu. Powoływanie się więc na autorytet senatu, przy jednoczesnym negowaniu innych jego decyzji, mogło jedynie dezorientować żołnierzy Gajusza tym bardziej, że senat mianował namiestnikiem Macedonii i przyległych terenów na miejsce Gajusza Marka Brutusa.

Inne poczynania Gajusza, mające zmanifestować legalność jego władzy były przyjmowane jako wyzwanie. Kiedy więc przysłał do senatu list, w którym określał się jako prokonsul, wywołało to zdziwienie senatorów²⁸.

Przy tak niefortunnie wybranym kierunku propagandy, Gajuszowi nie pomogło wiele odwoływanie się do swego autorytetu kapłańskiego. Należy jednak zaznaczyć, że powoływanie się na funkcje kapłańskie, jako element uzasadniający władzę polityka, stało się z wolna regułą dopiero w czasie wojny domowej lat następnych.

Emisje monetarne Marka Antoniusza

Porażka Gajusza Antoniusza w minimalnym stopniu wpłynęła na plany jego brata, Marka. Po opuszczeniu Rzymu w końcu listopada 44 r. p.n.e. udał się on do Galii Cisalpejskiej i obległ w Mutynie Decimusa Brutusa. Wówczas w Mieście zdobyło przewagę stronnictwo senatorsko-republikańskie z Ciceronem na czele. 20 grudnia

---

²⁷ Cic. ad Fam. XIII, 29, 4.

²⁸ Cic. ad Brut. II, 7, 3.

44 r. p.n.e. wygłosił on na posiedzeniu senatu III Filipikę, w której domagał się uznania Antoniusza za "wroga". Senatorowie nie byli jednak jednomyślni i dopiero po nieudanej misji mediacyjnej Oktawian jako propretor oraz nowi konsulowie Hirtius i Pansa rozpoczęli działania wojenne. 14 kwietnia 43 r. p.n.e. doszło do pierwszego starcia pod Forum Gallorum, w którym wojska Antoniusza poniosły porażkę²⁹. Do ponownego starcia doszło pod Mutyną w dniu 21 kwietnia 43 r. p.n.e.³⁰ I tym razem armia senatorska odniosła sukces, chociaż obaj konsulowie ponieśli śmierć w czasie walki³¹. Marek Antoniusz z resztkami swoich wojsk skierował się do Galii. W pościg za nim puścił się, uwolniony z oblężenia, Decimus Brutus. Oktawian pozostał na miejscu tłumacząc się zniechęceniem żołnierzy do prowadzenia dalszych działań. Zdawało się zresztą, że wojna jest już właściwie wygrana i Antoniusz znajduje się w sytuacji bez wyjścia³². Jednak udało mu się wyprzedzić Decimusa Brutusa i 3 maja 43 r. p.n.e. w miejscowości Vada Volterrana połączyć z trzema legionami Wentidiusza Bassusa³³. Następnie, dzięki zręcznemu manewrowi, Antoniusz przeszedł bezpiecznie do Galii Narbońskiej, docierając 15 maja 43 r. p.n.e. do miasteczka Forum Julii. Nieopodal, w Forum Vocini, stał ze swymi oddziałami M.Lepidus związany wówczas z senatem. Los Antoniusza ponownie zdawał się być przesądzony, gdyż w pobliżu, na lewym brzegu Izery, znajdowały się również prosenackie oddziały L.Minucjusza Plankusa³⁴. Jednakże do

---

²⁹ O dacie bitwy por. H.Bengtson, *Untersuchungen zum Mutinensischen Krieg*, *Kleine Schriften zur Alten Geschichte*, München 1974, s. 499. Rekonstrukcja terenu bitwy, a zwłaszcza biegu rzeki Panaro-Scoltena por. V.Manfrei, *Le operazioni militari intorno a Modena nell' aprile del 43 a.C.*, w: *Contributi dell' Istituto di storia antica*, t.I, Milano 1972, s.129-135.

³⁰ Por. H.Bengtson, *Untersuchungen...*, s.504; o przebiegu bitwy por. V.Manfrei, *op.cit.*, s. 143-145.

³¹ W czasie bitwy pod Mutyną zginął Hirtius, natomiast ranny jeszcze w czasie bitwy pod Forum Gallorum Pansa zmarł w nocy z 22 na 23 kwietnia. por. Vell. II, 61; App.III, 75,305 - 76-311. Niektóre źródła oskarżają Oktawiana o zabójstwo konsuli, por. Aquilius Niger, w: *Historicorum Romanorum Fragmenta*, t.II, s. 270; Tac. Ann. I, 9-10.

³² Por. Frontin. Strateg. I, 7,5; Plut.Ant.17; Macrob. Sat. 2, 2, 6.

³³ Cic. ad Fam. X, 33,4; XI,10,3.

³⁴ Cic. ad. Fam. X,17,1.

ponownego starcia nie doszło. Zdecydowała o tym postawa żołnierzy Lepidusa, którzy wraz z nim przeszli na stronę Antoniusza 29 maja 43 r. p.n.e.³⁵ W tej sytuacji Plankus wycofał się za Izerę, oczekując w Ularo Decimusa Brutusa, z którym połączył się 9 czerwca 43 r. p.n.e. W czerwcu i lipcu wojska obu stronnictw nie prowadziły ze sobą walk, mimo że przebywały w pobliżu swoich stanowisk. Marek Antoniusz reorganizował swoje siły, natomiast Plankus i Decimus Brutus czekali na posiłki, które miały przybyć z Hiszpanii w postaci dwóch legionów dowodzonych przez Asiniusza Poliona. Wyruszył on z Kordoby, prawdopodobnie jeszcze w pierwszych dniach czerwca, nie znając jeszcze najnowszych wiadomości z Galii. Myślał, że ma przed sobą jedynie siły Antoniusza oraz Wentidiusza i dopiero w marszu dowiedział się o zdradzie Lepidusa³⁶. To ostatecznie zdecydowało, że w końcu lipca lub na początku sierpnia 43 r. p.n.e., Asiniusz Polion również przeszedł na stronę Antoniusza³⁷. Co więcej wpłynął na Plankusa, aby uczynił to samo³⁸. Osamotniony Decimus Brutus ratując się ucieczką chciał się schronić w Macedonii u swego brata Marka. W czasie przeprawy przez Galię został jednak schwyty i zabity. W ten sposób, prawdopodobnie w połowie sierpnia 43 r. p.n.e.³⁹ Marek Antoniusz stał się panem całego Zachodu.

Swój sukces zawdzięczał prostym żołnierzom. Ich wodzowie współpracowali bowiem przez pewien czas z senatem, mimo że wszyscy byli niegdyś zwolennikami Cezara, a nawet połączeni węzłami przyjaźni z samym Antoniuszem⁴⁰. Swoją przychylność okazali mu dopiero wskutek postawy własnych wojsk, które nie chciały walczyć z przyjacielem i współpracownikiem Juliusza Cezara.

---

³⁵ Cic.ad Fam.X,35; Vell.II,63; por. H.Botermann, op.cit., s. 114-130.

³⁶ Cic.ad Fam. X,33,4.

³⁷ App.III,97,399 - 400; Vell.II,63; por. H.Botermann, op.cit., s. 72-73.

³⁸ Por. H.Botermann, op.cit., s.73-74.

³⁹ Ostatni list Plankusa do Cicerona (ad Fam.X,24) jest z dnia 28 lipca 43 r. p.n.e.

⁴⁰ Cic. ad Fam.X,33,2; Syme op.cit., s.165 nn. mówi o ich cezariańskiej przeszłości podkreślając różnorodność ich stanowisk wobec senatu. O przebiegu służby Plankusa i jego zasługach wynagrodzonych przez Cezara por. M.Rimbaud, L.Munatius Plancus, officier de César, w: Mélanges d'archéologie, d'épigraphie et d'histoire offerts à Jérôme Carcopino, Paris 1966, s. 787-801.

To nastawienie żołnierzy rozwijał Antoniusz za pomocą propagandy szerzonej między innymi za pomocą monet dwóch typów. Pierwszy z nich nosi na awersie wyobrażenie głowy Antoniusza zwróconej w prawo, za którą widnieje lituus i legenda M.ANTON IMP. Na rewersie natomiast umieszczono głowę Cezara w wieńcu laurowym, za nią napis oraz legendę CAESAR DICT.⁴¹.

Drugi typ ma podobny rysunek stempla, lecz o odmiennej legendzie awersu: M.ANTON.IMP.RPC.⁴².

Emisja ta składa się wyłącznie z denarów. Aureus bowiem o identycznym wyobrażeniu i legendzie⁴³ okazał się przy bliższej analizie współczesnym fałszerstwem⁴⁴.

Rozbicie typologiczne tej emisji próbuje się wytłumaczyć różnicowaniem czasu jej produkcji. Typ pierwszy, nawiązujący przez legendę do dyktatury Cezara, został prawdopodobnie wybity po oficjalnym ogłoszeniu Antoniusza "wrogiem ludu". Użycie tytułu diktator, który został zresztą z inicjatywy samego Antoniusza na zawsze zniesiony, wskazuje na dążenia Antoniusza do podkreślenia zerwania z senatem i jego niezależną pozycję⁴⁵. Ponadto tytuł ten nawiązywał do niezależnej od uchwał senatu pozycji Cezara, przypominającej nieco stanowisko Antoniusza.

Datę wybicia tej serii monet można uściślić jeszcze bardziej. Ze względu na dramatyczne okoliczności towarzyszące kampanii Antoniusza, bezpośrednio po ogłoszeniu go wrogiem ludu 28 kwietnia 43 r. p.n.e., nie wydaje się możliwe emitowanie jakichkolwiek monet zanim Antoniusz nie przekroczył Alp i nie rozłożył się obozem w Forum Julii. Pierwszy typ denarów mógł być więc wybity dopiero po 15 maja 43 r. p.n.e.

Typ drugi natomiast jest datowany przeważnie na okres przypadający bezpośrednio po zawarciu II triumviratu 28 listopada 43 r. p.n.e., ponieważ tytuł IMP RPC uważano za skróconą formę IMP III VIR RPC⁴⁶. Istnieje również hipoteza głosząca, że legenda M.ANTON

⁴¹ Crawford, nr 488/1; Syd. 1165.

⁴² Crawford, nr 488/2.

⁴³ Syd. 1164.

⁴⁴ M. von Bahrfield, Die römische Goldmünzenprägung während der Republik und unter Augustus, Halle/Salle 1923, s. 46, nr 28.

⁴⁵ Crawford, op.cit., t.I, s. 498.

⁴⁶ Th.Mommsen, Römische Denarschätze. IV. Der Denarschatz von Vigatto., ZfN, II, 1875, s. 67; Crawford, I, s. 498.

IMP RPC była nierówniętą formą późniejszego tytułu triumvirów i w związku z tym należałoby ją datować na okres bezpośrednio przed zawarciem triumviratu⁴⁷.

Obie te teorie bazujące na rozwinięciu IMP RPC w III VIR RPC są dość dyskusyjne. Wydaje się mało prawdopodobne, aby IMP RPC mogło być formą skróconą tytułu Antoniusza jako triumvira, ponieważ IMP nie stanowi w żadnym wypadku części składowej III VIR RPC. Samo zaś RPC pozbawione określenie III VIR lub IMP nic nie oznacza. Nigdy zresztą tytuł ten nie był skracany w takiej formie. Trudno również przyjąć możliwość przekształcenia się IMP RPC w III VIR RPC, gdyż zakładałoby to stopniową ewolucję tego urzędu, który jak wiadomo powstał przecież w wyniku jednorazowego aktu. Powyższe względy skłaniają mnie do odmiennego sposobu interpretacji tego skrótu. Pomocna jest tu zwłaszcza inskrypcja z Tarentu zadekwywana Cezarowi w pierwszych miesiącach 44 r. p.n.e. Podaje ona tytułaturę Cezara w następujący sposób: C.IVLIO C. /F.CAE/ // SARE PAT /RE PATR/ // IMPERATO /RE DICT./ REI // PVLIC /AE CON/ // /SER/ VANDAE⁴⁸. Antoniusz szukając więzów łączących go z Cezarem przejął prawdopodobnie tę formę jego tytułatury. Ponieważ jednak nie był dyktatorem, określenie rei publicae constituendae mógł połączyć wyłącznie z tytułem imperator. Takie nawiązanie do pozycji Cezara miało sugerować ogółowi znaczenie i rolę Antoniusza w zaprowadzeniu ładu w Rzeczypospolitej, które to hasło zostało później podjęte już wspólnie z Lepidusem i Oktawianem.

Interpretacja ta wskazuje, że tytuł IMP RPC nie miał nic wspólnego z tytułem triumvirów, gdyż nawiązywał wyłącznie do tradycji cezariańskiej. Pozwala to ustalić chronologię tego typu na okres przed zawarciem triumviratu, przy czym był on prawdopodobnie emitowany paralelnie z denarami typu M.ANTON.IMP. Ponadto nie można wykluczyć, że oba te typy monet pojawiły się jeszcze przed połączeniem się Antoniusza z Lepidusem, a więc po 15 maja 43 r. p.n.e., lecz przed 29 dniem tegoż miesiąca. Do takiej sugestii upoważnia zwłaszcza charakter tych monet, skierowanych przede wszystkim do

---

⁴⁷ Bahrfeld, *Römische...*, s.48; idem, *Über die Chronologie der Münzen des Marcus Antonius 718/44 - 724/30*, Berl. Münzbl.NF nr 19, Juli 1903, Jahrg. XXIV, s. 303-305.

⁴⁸ L.Gasperini, *Su alcune epigrafi di Tarento romano*, *Seconda Miscellanea grece e romane*, Roma 1968, s.381 nn.; S.Weinstock, *Divus Iulius*, Oxford 1971, s.200, 219 nr 6, M.Sordi, *L'ultima dittatura di Cesare*, *Aevum*, L, fasc. 1-2, 1976, s. 151nn.

weteranów i obliczony na zaakceptowanie przez nich Antoniusza, jako politycznego następcy Cezara. Późniejsze emisje, wybijane wspólnie przez Antoniusza i Lepidusa, mają zupełnie inny wyraz. Propagowane wówczas braterstwo żołnierzy było wsparte starannie dobraną tytulaturą obu władców, składającą się z paralelnych członów. Pojawienie się wówczas tytułu Antoniusza IMP RPC byłoby naruszeniem tej równowagi.

Propagandowe oddziaływanie tej emisji jest wyraźne również w sferze ikonograficznej monety. Powiązania Antoniusza z Cezarem zaznaczono przez umieszczenie obok siebie ich portretów: Cezara na rewersie i Antoniusza na awersie. Tworzą one dwie grupy stylistyczne: pierwsza - denary z M.ANTON.IMP, druga zaś z IMP RPC. W pierwszej grupie portret Cezara wykonany jest bardzo starannie, opracowanie twarzy cechuje harmonijne i wyraziste zaznaczenie konturów twarzy. Odpowiada temu portret Antoniusza o subtelnym rysunku nosa, czaszki i brody, oraz o mocno zaznaczonych oczodołach i liniach policzków. W drugiej grupie portrety wykonane są znacznie gorszą techniką. Głowa Cezara jest opracowana w niemal płaskim reliefie linia czoła przechodzi prawie bez obniżania w zewnętrzną linię szyi. Czoło i górna część czaszki tworzą przy tym prawie kąt prosty. Podobne pogorszenie stylu można zauważyć na portrecie Antoniusza⁴⁹.

Rysy twarzy Cezara są bardzo zbliżone do rysów twarzy Antoniusza, tak że w wielu wypadkach Cezar może nawet być utożsamiony z Antoniuszem; jest jedynie nieco starszy i ma na głowie wieniec laurowy. Istniejące różnice nie są jednak zasadnicze⁵⁰.

Chociaż podobieństwo to mogło być w dużej mierze efektem natury czysto technicznej, to zastanawiający jest fakt, że zjawisko to występuje właśnie wtedy, gdy Antoniusz chciał jak najściślej

---

⁴⁹ Próbę konfrontacji rzeźb z monetami por. O.J.Brendel, The Iconography of Marc Antony, w: Hommages à Albert Grenier, C.I, Collection Latomus LVIII, 1962, s.360; Brendel identyfikuje tam trzy rzeźby Antoniusza jako pochodzące z Galii z lat 44-41 p.n.e.

⁵⁰ Por. H.Zehnacker, op.cit., t.II, s.1049, 1059-1060. Uwzględnia on niestety w swoich rozważaniach aureusa Syd. 1164, który okazał się fałszerstwem współczesnym. Zmiana chronologii tego okresu przesuwana również na okres wcześniejszy monety zaliczane przez Zehnackera do tzw. drugiego typu galijskiego. Natomiast emisje tworzące tzw. pierwszy typ galijski, wskutek podobieństwa do emisji reprezentujących tzw. styl II triumviratu, są datowane na okres późniejszy.

wykazać więzi łączące go z Cezarem. Z tego względu należy je chyba traktować jako wytwór celowej działalności Antoniusza.

Więzi te zostały również podkreślone przez umieszczenie na omawianej emisji symboli: lituus i capis. Odnosiły się one zapewne z jednej strony do urzędu augura (lituus) sprawowanego przez Antoniusza, z drugiej zaś do urzędu Pontifex Maximus Cezara⁵¹. Prawdopodobnie nie chodziło przy tym wyłącznie o przypomnienie, że sprawowali oni wspólnie ważne urzędy religijne, lecz również, że Antoniusz objął urząd augura dzięki Cezarowi, chociaż zostało to przeprowadzone z pogwałceniem prawa⁵². Ponadto lituus wyrażał również pojęcia związane z władzą polityczną. Dlatego też Antoniusz mógł wykorzystać jego pojawienie się jako aluzję do swej działalności politycznej, będącej kontynuacją dzieła Cezara.

W lecie 43 r. p.n.e. pojawiła się nowa emisja denarów Marka Antoniusza, wybijana wspólnie z Lepidusem. Na awersie znajdowały się symbole: lituus, capis, kruk oraz legenda M.ANTON.COS.IMP, natomiast na rewersie widniały: simpulum, aspergillum, securis, apex i legenda M.LEPID.COS.IMP⁵³.

Wyobrażenia tej emisji zostały zaadaptowane przez denary, których legenda uległa znacznemu skróceniu: M.ANTON.IMP oraz M.LEPID.IMP⁵⁴.

Oba typy denarów mogły być wybite dopiero po połączeniu się wojsk Antoniusza i Lepidusa, tj. po 29 maja 43 r. p.n.e. Emisje ich urwały się natomiast z chwilą zawarcia II triumviratu, gdyż nie występuje na nich tytulatura III VIR RPC, która stale towarzyszyła każdemu z triumvirów. Należy ponadto zaznaczyć, że oba typy wybijano w tym samym czasie lub w bezpośrednim następstwie. Wskazuje na to istnienie hybrydy, będącej nummus subaeratus, która ma na awersie legendę M.ANTON.IMP, a na rewersie legendę M.LEPID.COS.IMP⁵⁵.

Monety te wyrażają jedną ideę. Symbole awersu nawiązują do urzędu augura sprawowanego przez Antoniusza. Natomiast wyobrażenia

---

⁵¹ Por. Crawford, t.II, s.739, odnosi on capis do auguratu Cezara.

⁵² Por. Hirt. b.g.VIII,50; Cic. Phil.II,2,4.

⁵³ Crawford nr 489/1; Syd.1157.

⁵⁴ Crawford, nr 489/2; Syd.1156.

⁵⁵ Syd.1157 a.; Crawford nr 489/2; tenże t.I, s.564, nr 296.

rewersu odnoszą się do urzędu Pontifex Maximus Lepidusa. Takie rozwiązanie stempla monety miało dwojaki cel. Przede wszystkim ukazywało ścisłą łączność między obu wodzami, głosząc jedność ich przekonań. Nie mniej ważne było sięgnięcie po symbole religijne, które miały przekonać żołnierzy, że ich wodzowie zajmują słuszne i sprawiedliwe stanowisko, mimo że senat uznał ich za wrogów, ponieważ byli wyrazicielami woli bogów.

Należy też zwrócić uwagę na taki dobór legendy i przeobrażeń, aby jedna ze stron była adekwatna do znaczenia i godności drugiej. Był to z pewnością celowy zabieg podkreślający równość obu imperatorów. Miał on zapobiec ewentualnemu niezadowoleniu żołnierzy Lepidusa z pomniejszenia znaczenia ich wodza oraz gestem tym jeszcze bardziej zjednać sobie samego Lepidusa, ponieważ było powszechnie wiadomo, że był on tylko nominalnie wodzem swoich legionów, w istocie zaś wszystkim kierował Antoniusz⁵⁶. Innym gestem przypieczętującym ich porozumienie na zasadach równości był ślub córki Antoniusza z synem Lepidusa⁵⁷.

Nie jest natomiast nadal wyjaśniona sprawa występowania na legendzie tych monet tytułu COS., odnoszącego się zarówno do Antoniusza, jak i Lepidusa. Tytuł ten próbuje się łączyć ze stanowiskiem Antoniusza jako prokonsula Galii Cisalpejskiej i Transalpejskiej oraz Lepidusa jako prokonsula Galii Narbońskiej i Hiszpanii. Jego użycie miałoby przy tym wskazywać na legalność ich pozycji, natomiast brak sugerowałby pomniejszenie znaczenia tego urzędu. Z innych przesłanek wychodzi E. Bernareggi, sądzący że Antoniusz i Lepidus nie chcieli w oczach wojska uchodzić za awanturników, po ogłoszeniu ich za wrogów, i dlatego nawiązali do tego najstarszego tytułu państwowego. E. Bernareggi dopuszcza również możliwość, że monety te nawiązują do przekazu Plutarcha mówiącego o nadaniu Lepidusowi przez Antoniusza pewnych honorów. Jednakże był to wyłącznie tytuł "ojca", nigdy nie używany oficjalnie przez Lepidusa⁵⁸.

---

⁵⁶ App. III, 84, 348.

⁵⁷ App. V, 93, 391; Dio XLIV, 53, 6.

⁵⁸ Crawford, t. I, s. 499; E. Bernareggi, *La monetazione in argento di Marco Antonio*, Numismatica e Antichità Classiche, Quaderni Ticinesi 1973, s. 69-70; por. Plut. Ant. 18.

Również i poprzednie stanowisko budzi poważne zastrzeżenia. Jest bowiem rzeczą niespotykaną w mennictwie republikańskim, aby prokonsul zaznaczał swe stanowisko skrótem COS. Trudno też przyjąć, że jego istnienie lub brak miał wyrażać stanowisko prawne Antoniusza i Lepidusa. O tym decydowała przecież uchwała senatu uznająca ich za "wrogów". Nie można również mówić o upadku znaczenia urzędu konsula ponieważ, pomijając kwestię rzeczywistego zakresu jego władzy, zabiegali o nie wszyscy wodzowie: D.Brutus, M. Plankus czy też Oktawian. Pojawienia się COS. nadal więc pozostaje sprawą otwartą.

To samo znaczenie miały wybijane paralelnie emisje kwinarów, o tym samym rysunku stempla menniczego co denary⁵⁹. Ponadto pojawił się nowy typ kwinarów mający na rewersie wyobrażenie Wiktorii wieńczącej tropajon (bez legendy). Awers zaś tworzą znane już symbole: lituus, capis, kruk i legenda M. ANTON. IMP⁶⁰.

Występowanie tego typu awersu pozwala dość precyzyjnie ustalić moment pojawienia się kwinarów. Dotychczas uważano je za monety wybite podczas oblężenia Mutyny⁶¹. Wiadomo jednak, że w mennictwie rzymskim występuje zasada powielania wyobrażeń denarów na kwinarach, a nie odwrotnie. Dlatego możemy przypuścić, że emisje kwinarów pojawiły się bezpośrednio po emisjach denarów lub razem z nimi po 29 maja 43 r. p.n.e.

Przejęcie typu awersu z denarów i połączenie go z wyobrażeniem Wiktorii na rewersie kwinarów pozwala zwrócić uwagę na jeszcze jeden aspekt ideologicznego oddziaływania tej emisji. Postać Wiktorii wieńczącej tropajon występuje zazwyczaj na rewersie w połączeniu z popiersiem tej bogini, na awersie tworząc powszechnie znany standart przejęty jeszcze z wiktoriatów. Zastąpienie popiersia Wiktorii symbolami związanymi z Antoniuszem pozwala przypuszczać, że pozostawionej na rewersie Wiktorii chciano nadać indywidualne znaczenie; miała ona wyrażać zwycięstwo Antoniusza.

O tym, że nie był to przypadek świadczy kolejna emisja kwinarów, która posiada z kolei typowy awers - popiersie Wiktorii - podczas gdy rewers tworzy wyobrażenie lwa oraz legenda LVGV DUNI

---

⁵⁹ Crawford nr 489/3; Syd.1158 - 1158 a. występują jednak różnice w sposobie zapisu legendy; zanika również M (arcus).

⁶⁰ Crawford, nr 489/4; Syd. 1159.

⁶¹ Crawford, nr 489/5; drugi człon legendy jest odwrócony.

A XL⁶². Tym razem awers głosi idee zwycięstwa, podczas gdy rewers wiąże je z Antoniuszem. Lew bowiem na pewno jest związany z osobą Antoniusza, choć zasady tego połączenia nie są jeszcze w pełni wyjaśnione. Według Pliniusza....iugo subdidit eos (sc.leones) primusque Romae ad currum iunxit M.Antonius...⁶³ Wiadomość tę potwierdza również Plutarch⁶⁴. Nie wiadomo natomiast w jakiej relacji mają się te przekazy do słów Cicerona, który w 49 r. p.n.e. przestrzegał Attyka ...tu Antonii leones pertimescas cave...⁶⁵ Symbol lwa był również mocno związany z Heraklesem, którego Antoniusz otaczał szczególnym kultem, uznając za swego protoplastę. Rola jaką spełniał lew w ikonografii Antoniusza pozwoliła nawet na wysunięcie hipotezy, że urodził się on pod znakiem Lwa⁶⁶. Z drugiej strony próbowano powiązać symbol lwa z miejscem wybitcia kwiinarów, uważając go za symbol Lugdunum⁶⁷. Hipoteza ta nie przyjęła się jednak, podobnie jak próba interpretacji popiersia Wiktorii jako Fulwii z atrybutami Wiktorii⁶⁸.

Natomiast jeszcze od czasów Eckhela⁶⁹ zgodnie uważa się literę A za skrót A /nnos/ XL, przy czym liczba 40 lat odnosi się do

⁶² Crawford, op.cit.

⁶³ Plin.n.h.VIII,XXI,55.

⁶⁴ Plut.Ant. 9,8.

⁶⁵ Cic.ad Att. X, 13,1.

⁶⁶ Por. H.Willers, Die Münzen der römischen Kolonien Lugdunum, Vienne, Cabello und Nemausus, NZ 1902, s.83.

⁶⁷ E.A.Sydenham, The Mint of Lugdunum, NC 1921, s.56; CNR II, s. 88-89.

⁶⁸ Por. J.Babelon, Description historique et chronologique des monnaies de la Republique Romaine, t.II, Paris 1886, s.395; H.A. Grueber, Coins of the Roman Republic in the British Museum, London 1910, t.II, s.395. Za podstawę do tego twierdzenia posłużyły brązowe monety greckie wybite we Frygii w mieście Fulvia, bardziej znanym pod nazwą Eumeneia. Miały one na awersie wyobrażenie Nike, w której widziano postać Fulwii. Rewers tworzył dwa typy. Pierwszy z nich ukazywał Atenę kroczącą w lewo z tarczą i włócznią oraz legendę ØY10Y IAN N ZMEPTOPITØZ Ø/1 NI Y. Drugi natomiast posiadał jedynie legendę ØY10Y/AN N EMEPROPI w wieńcu, por. W.-H. Waddington, Un voyage en Asie Mineure au point de vue numismatiques, RN 1953, s.248, tabl.IX, nr 15; B.C.V. Head, Historia Numorum, London 1911, s.673; H.Cohen, Description historiques des monnaies frappées sous l'Empire romaine, Paris 1880, I, (Fulvia) nr 1.

⁶⁹ Por. J.Eckhel, Doctrina numorum veterum, Vindebonae 1798, VI, s.40. Istniała niegdyś hipoteza odnosząca liczby XL i XLII do daty założenia Lugdunum przez Allobrogów w 82 lub 81 r. p.n.e.; jej krytyka por. Blanchet, op.cit., s.97.

wieku Antoniusza. Słuszność tej interpretacji potwierdza istnienie innej emisji kwinarów o podobnych wyobrażeniach, lecz odmiennych legendach; na awersie brzmi ona III VIR RPC, a na rewersie ANTONI IMP A XII⁷⁰. Ponieważ Antoniusz urodził się w dniu 14 stycznia⁷¹, emisja ta mogła pojawić się w 42 r. p.n.e. dopiero po tej dacie.

Miejscem wybicia kwinarów z A XL było, jak to wiemy dzięki legendzie rewersu, Lugdunum. Ponieważ emisja ta wiąże się z późniejszymi kwinarami A XII oraz wcześniejszymi, wybitymi przez Antoniusza i Lepidusa, próbowano uznać je wszystkie za produkt mennicy lugduńskiej. Ponadto, kwinary były związane także z denarami, co pozwoliło sugerować, że i one były emitowane w Lugdunum⁷². Ostatnio M.Crawford powstanie wszystkich emisji galijskich wiąże z działalnością mennicy polowej⁷³.

Dotychczasowe ustalenie miejsca i czasu wybicia tzw. emisji galijskich M.Antoniusza i M.Lepidusa, można moim zdaniem, zrewidować dzięki analizie źródeł mówiących o założeniu Lugdunum. Podstawowe znaczenie ma zwłaszcza emisja brązowych monet⁷⁴ wybitych przez L.Munatiusa Plankusa z okazji założenia tej kolonii. Zachowane egzemplarze⁷⁵ ukazują na awersie popiersie personifikacji miasta w corona muralis, z rogiem obfitości na ramieniu i legendą COPIA FELIX. Na rewersie natomiast widnieje scena poskromienia byka przez Heraklesa oraz legenda MUNATIA⁷⁶.

Wyobrażenie personifikacji miasta⁷⁷ można zidentyfikować na podstawie występowania rogu obfitości. Na tej podstawie De la To-

⁷⁰ Crawford, nr 489/6; Syd. 1163.

⁷¹ Por. Fasti anni Verulani, w: Ehrenberg, Jones, Documents..., s. 45; Suet.Claud. 11,6; Dio II, 19,3.

⁷² Grueber, Coinage..., s.113nn przypisuje Lugdunum wszystkie typy monet Antoniusza z 43 r. p.n.e.

⁷³ Crawford (I, s.498) sugeruje również Galię Cisalpejską.

⁷⁴ Grant, FITA, s.206; H.Willers (Ein bisher unbekannter Semis der Colonia Copia Felix Munatia Lugudunum, NZ XXXIV, 1902, s. 67-77) mówi o niej jako o semisie.

⁷⁵ Jeden egzemplarz jest w Paryżu w Bibliotheque Nationale; drugi w Musée des Beaux-Arts w Lyonie, por. Ville de Lyon, Exposition du Bimillenaire, Lyon 1958, s. 8, nr 12.

⁷⁶ Grant, FITA, tabl. VII, 24.

⁷⁷ Grant, FITA, s.206; H.Willers, Die Münzen..., op.cit., s.69 nn.

ur⁷⁸ twierdził, że chodzi tu o personifikację Copia. Jednakże wydaje się bardziej prawdopodobne, że symbol rogu należy interpretować w kontekście nazwy kolonii i legendy monetarnej zarazem. W takim wypadku róg obfitości cornucopiae stanowiłby graficzny symbol nazwy kolonii, a występując jako atrybut personifikacji określałby jej powiązania z miastem. Związek ten podkreśla także corona muralis, tak bardzo typowa dla Tyche lokalnych emisji greckich⁷⁹.

Postać Heraklesa natomiast związana jest z Plankusem i jego rodem. Sam Plankus urodził się bowiem w Tibur, gdzie kult Heraklesa był szczególnie rozpowszechniony⁸⁰. O ile interpretacja ta może wydać się nieco dowolna⁸¹, to jednak nie ulega wątpliwości, że sama moneta jest ściśle związana z L.Munatiusem Plankusem, który użyczył jej legendzie swojego nomen gentile.

Ustalenie czasu pojawienia się tej monety związane jest z działalnością L.Munatiusa Plankusa w 43 r. p.n.e. Kasjusz Dio pisząc o założeniu Lugdunum twierdzi, że stało się to na polecenie senatu, a więc mogło nastąpić jedynie w czasie jego współpracy z Plankusem. Ponadto Kasjusz Dio wspomina, że polecenie to wydał senat Plankusowi i Lepidusowi, chociaż jest rzeczą pewną, że założycielem kolonii był jedynie L.Munatius Plankus⁸². Rozbieżność tę usunął T.R.Holmes, który sugerował, że senat wydał polecenie Plankusowi i Lepidusowi, aby odciągnąć ich od ewentualnego przyłączenia się do Antoniusza. Ponieważ Lepidus przeszedł jednak na jego stronę, Lugdunum założył sam Plankus⁸³.

Dzięki tego rodzaju interpretacji Lugdunum mogłoby być założone w czasie przypadającym między zdradą Lepidusa - 29 maja 43 r.

---

⁷⁸ H.de la Tour, Note sur la colonie de Lyon, w: Comptes Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, 1901, s.82-98.

⁷⁹ Dotyczy to zwłaszcza emisji z terenów Azji Mniejszej.

⁸⁰ Por.Porph. ad Hor. Carm. I, 7,21. Tiburis tui: Plancus enim inde fuit oriundus..., por. Grant, FITA, s.207.

⁸¹ Być może wyobrażenia rewersu nie należy łączyć z osobą mincerza, lecz z miejscem wybicia. Kult Heraklesa był bowiem mocno zakorzeniony na terenie Galii, por. S.Czarkowski, Herkules galijski, w: Dzieła, t.III, Warszawa 1956, s.139-160.

⁸² Dio XLVI, 50; por. CIL X 6087 = Dessau 886; Grant, FITA, s. 207; H.Willerd, Die Münzen..., op. cit., s. 67-69.

⁸³ T.R.Holmes, The Architect of the Roman Empire, Oxford 1928, t. I, s. 64.

p.n.e. i przejściem Plankusa do obozu Antoniusza - połowa sierpnia 43 r. p.n.e.⁸⁴

Hipoteza ta może jednak budzić pewne zastrzeżenia. Od 27 kwietnia do pierwszych dni czerwca 43 r. p.n.e. Plankus przebywał na prawym brzegu Izery. Potem wprawdzie przekroczył ją, ale pozostał w pobliskim Cularo aż do 9 czerwca. Kolejnych ruchów jego wojsk można się tylko domyślać. Prawdopodobnie cały czas pozostawał on w tej okolicy, przebywając wraz z Decimusem Brutusem w dwóch połowych obozach⁸⁵.

Odtwarzając z listów Plankusa do Cicerona ówczesną sytuację strategiczną, łatwo zauważyć, że Antoniusz i Lepidus nie wykazywali zbyt dużej aktywności. Czas i tak pracował na ich korzyść. Cała gra wojenna polegała na cofaniu się Plankusa, którego śladem postępował Antoniusz. "Wyciskał" on powoli siły Plankusa na północ. Robił to jednak tak niezdecydowanie, że 28 lipca Plankus nadal jeszcze przebywał w pobliżu Cularo. Ze strony Antoniusza nadal nie było żadnych prób dokonania manewru oskrzydającego, który odcinając Plankusa od zaplecza Galii, zmusiłby go do walki albo kapitulacji. W tej sytuacji M. Antoniusz nie mógł być w Lugdunum wcześniej niż po kapitulacji Plankusa, a więc po połowie sierpnia 43 r. p.n.e. Jeśli natomiast zaraz tam przybył, to zmiana nazwy kolonii i zatarcie śladów wcześniejszej działalności Plankusa staje się łatwiejsze do wytłumaczenia.

Z poddających się M. Antoniuszowi wodzów tylko Lepidus liczył się dla niego jako równorzędny partner. Plankus ze swoim "wietrznym" charakterem mógł jedynie budzić nieufność. Nic więc dziwnego, że Antoniusz od razu po jego kapitulacji wolał pozbawić go zaplecza, jakim niewątpliwie była kolonia weteranów, położona w strategicznie ważnym punkcie. Ponadto takie pociągnięcia M. Antoniusza miałyby wówczas dla Plankusa charakter "kary" za współpracę z senatem. Nie wzbudziłyby więc takiej niechęci, jaka ogarnęłaby Plankusa gdyby Antoniusz usunął go z Lugdunum już jako swojego sprzymierzeńca i przyjaciela.

---

⁸⁴ H. de la Tour, op.cit., datuje się na lato 43 r. p.n.e.; Blanchet, op.cit., na kwiecień - listopad.

⁸⁵ Ostatni swój list Plankus pisał "w obozie", por. Cic. ad Fam. X, 24; J. Carcopino, Les secrets de la correspondance de Ciceron, Paris 1947, t. II, s. 392-393. Połączenie się Plankusa i D. Brutusa datuje się na czerwiec Syme, op.cit., s. 179-180.

Gdyby jednak przyjąć inną, teoretycznie możliwą sytuację, że kwinary A XL, świadczące o zmianie nazwy Lugdunum, nie były wybite po połowie sierpnia, lecz bezpośrednio przed zawarciem II triumviratu, to Plankus miałby, również teoretycznie, około dwóch i pół miesiąca czasu na założenie swojej kolonii.

Byłoby jednak rzeczą niespotykaną, aby w tak krótkim czasie, nowo założona kolonia zmieniała swoją nazwę i opiekunów. Ponadto nie ma żadnych podstaw, aby przypuszczać, że po poddaniu się Plankusa był on traktowany przez Antoniusza z dużą serdecznością, która później obróciłaby się w niechęć. Energia z jaką Antoniusz starał się zatrzeć ślady związków Plankusa z Lugdunum świadczy, że przede wszystkim zależało mu na związaniu tej kolonii z sobą samym. To z kolei pozwala przypuszczać, że Plankus mógł założyć Lugdunum tylko wtedy, kiedy Antoniusz nie miał wpływu na jego poczynania. Ponieważ nie mogło to nastąpić po 27 kwietnia 43 r. p.n.e., należy przypuszczać, że Plankus uczynił to przed tą datą. Być może nastąpiło to jeszcze w marcu lub kwietniu, kiedy pod naciskiem Cyncerona Plankus zdeklarował się wreszcie jako zwolennik senatu, otrzymując za to dekret pochwalny i obietnice najwspanialszych nagród⁸⁶.

Równie dobrze mogło to jednak nastąpić na samym początku 43 r. p.n.e. Termin wcześniejszy jest raczej wykluczony, ponieważ w 44 r. p.n.e. Plankus przebywał na północy, zakładając swoją pierwszą kolonię - Colonia Munatia Raurica - która później również zmieniła nazwę na Augusta Rauricorum⁸⁷.

Interpretacja ta ustalając założenie Lugdunum przed 27 kwietnia 43 r. p.n.e., i zmianę jego nazwy na połowę sierpnia 43 r. p.n.e., pozwala na uściślenie miejsca i czasu pojawienia się monet wybijanych wspólnie przez Antoniusza i Lepidusa. Ich denary i odpowiadające im kwinary pojawiły się po 20 maja, lecz przed połową sierpnia 43 r., z całą pewnością nie będąc wybijane w Lugdunum. Natomiast kwinary z A XL wybito w Lugdunum prawdopodobnie już w drugiej połowie sierpnia, lub we wrześniu 43 r. p.n.e.

W wyniku propagandowego oddziaływania na swoją armię M. Antoniusz skonsolidował ją wokół swojej osoby, niwecząc autorytet senatu. Jednakże armia opowiadająca się za Antoniuszem-cezarianinem

---

⁸⁶ Cic.ad Fam. X, 10; X, 6; X, 8; por. K.Kumaniecki, Cynceron i jego współcześni, Warszawa 1959, s. 512-513.

⁸⁷ H.Bögli, op.cit., s. 19-21.

nie widziała powodów, aby wystąpić przeciwko armii tego samego stronnictwa dowodzonej przez Oktawiana. Cezariański ich charakter stworzył więc podstawy do porozumienia się obu wodzów i sprzymierzenia przeciwko mordercom Cezara. W ten sposób cele propagandowe zostały w 43 r. całkowicie osiągnięte, następnie będą miały nieco inny charakter. Pokażą to zwłaszcza monety triumwirów, odchodzące powoli do tematyki "czysto" cezariańskiej, aby głosić i uzasadniać władzę M. Antoniusza, Oktawiana i Lepidusa.